

พระสอนศีลธรรม คุณลักษณะและกระบวนการสร้างจิตสำนึก
แห่งความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนพื้นฐานพุทธธรรม

The morality teaching' monks are of the characteristics and the processes of
building up the conscious minds to youths to be the good citizens on the
bases of Buddha Dhamma

¹พระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ ปาละพันธ์), ดร.

(Phrakhruphimonthammaphan (Manop Palaphan), Dr.)

²พระมหาสมบุญ สุธมฺโม (ทองแก้ว), รศ. ดร.

(Phramahà Somboon Sudhammo (Thongkeaw), Assoc Prof. Dr.)

^{1, 2} คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(Faculty of Education, Mahachulalongkomrajavidyalaya University)

Email: Mpalaphan@gmail.com

Received July 19, 2020; Revised July 29, 2020; Accepted August 20, 2020

Abstract

The purposes of this research were to study the consciousness process, the development of components and characteristics and strategies to enhance the awareness of good citizenship of the youth based on the Buddhist dharma of the education parties and the moral teachings. The study was a mixed method research, specific sample determine the size of the model from the table of Crazy and Morgan. The data provider is the parties involved. There were questionnaires and in-depth interviews. Data were analyzed by using basic statistics, percentage, mean, standard deviation and content analysis. The result of the research showed that the process of promoting youth to be good citizens of the moral teachings in Thai society and enhancing the consciousness as a whole. There was a high level of opinions. The development of components and characteristics of good citizenship was found that (1) the characteristics of teachers (2) the characteristics of good citizenship of the youth (3) the process of raising awareness and (4) the analysis of the process of good citizenship Strategies for raising awareness of good citizenship of youth on the basis of the Buddhist Dharma of the education partners and the teachings of morals found that the educational policy and direction of the youth development in the Buddhist style. Using Buddhist principles in various forms of the project as a

Buddhist school White school Sufficiency Economy Project by using 12 values and proposing strategies for enhancing Buddhist citizenship awareness by training to have a good heart foundation.

Keywords: Strengthening process; good citizens; The morality teaching

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการ จิตสำนึก การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะ และ ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนพื้นฐานพุทธธรรมของภาคการศึกษาและพระ สอนศีลธรรม ใช้การวิจัยแบบผสานวิธี กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง กำหนดขนาดแบบจากตารางของเครจซี่และมอร์ แกน ผู้ให้ข้อมูลคือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม โดยสถิติพื้นฐาน ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเสริมสร้างเยาวชนให้เป็นพลเมืองดีของพระสอนศีลธรรมในสังคมไทย และการเสริมสร้างจิตสำนึกใน ภาพรวมพบว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี พบว่า (1) ด้านคุณลักษณะครูผู้สอน (2) ด้านคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน (3) ด้านกระบวนการเสริมสร้าง จิตสำนึก และ (4) ด้านการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างจิตสำนึกความ เป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนพื้นฐานพุทธธรรมของภาคการศึกษาและพระสอนศีลธรรม พบว่า นโยบายทางด้าน การศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนแนวพุทธ นำหลักพุทธธรรมมาใช้ในรูปแบบโครงการต่าง ๆ เป็นโรงเรียนวิถี พุทธ โรงเรียนสีขาว โครงการเศรษฐกิจพอเพียง โดยนำค่านิยม 12 ประการมาใช้และเสนอยุทธศาสตร์การเสริมสร้าง จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีแนวพุทธ โดยการฝึกฝนให้มีพื้นฐานจิตใจที่ดี

คำสำคัญ: กระบวนการเสริมสร้าง; พลเมืองดี; พระสอนศีลธรรม

บทนำ

พระภิกษุในพระพุทธศาสนาเป็นผู้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พุทธธรรม ส่วนใหญ่ทำตามอุดมคติในการดำเนิน ตามพระพุทธดำรัสที่พระพุทธองค์ได้ตรัสกับพระสงฆ์รุ่นแรกที่ออกประกาศพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชน จำนวนมากสืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ด้วยพระพุทธพจน์ว่า

“...ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อ ประโยชน์แก่อกุลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์..จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พยานุชนะ บริสุทธิ บริบูรณ์ครบถ้วน..แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม...” (วิ.ม. (ไทย) 4/32/32)

พระพุทธดำรัสนี้เป็นเครื่องชี้ให้ทราบชัดถึงบทบาทสำคัญของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา คือ การสั่งสอน หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นประโยชน์และความสุขแก่ชาวโลก (Training Division, Planning Division, Department of Religious Affairs, 1997) เป็นการสร้างคนให้ยึดหลักศาสนธรรมประจำใจในการดำเนินชีวิต เป็นคติ เตือนใจในวิถีชีวิต ทำให้เป็นคนดีของสังคม เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ มีความรัก ห่วงแหนชาติบ้านเมือง ยึดถือ ประโยชน์ของประเทศชาติและส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ตามหลักทศ 6 ครูเป็นที่สองรองจากทิศเบื้องหน้าคือ

บิดามารดา หนึ่ง พระภิกษุที่ทำหน้าที่เป็นครูสอนศีลธรรมในโรงเรียน จึงมีคุณลักษณะพิเศษเพิ่มขึ้นจากครูคุณุทธิ์ (ที่. ปา. (ไทย)11/273/217) (Mahachulalongkorn rajavidyalaya University, 1996) กล่าวคือ ครูพระที่สอนศีลธรรมในโรงเรียนมีสถานภาพเป็นทั้งศิษย์และเป็นศิษย์เอง ซึ่งทำหน้าที่ฝึกฝนให้ความรู้ และอบรมสั่งสอน ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่กุลบุตรกุลธิดาตามแนวพุทธศาสนาพระสอนศีลธรรม คือพระภิกษุ สามเณร ผู้มีความรู้ทางด้านปริยัติธรรมซึ่งผ่านการฝึกอบรมให้มีความสามารถในการเผยแพร่วาทะคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สามารถประยุกต์ให้เข้ากับโลกียศาสตร์ (ศาสตร์ทางโลก) โดยผ่านกระบวนการสื่อสารที่เรียกว่า “การสอน” ความตระหนักและเห็นความสำคัญในการที่นำเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปปลูกฝังให้แก่เด็กและเยาวชน นักเรียน ได้มีคุณธรรมจริยธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ เป็นคนไทยที่มีคุณภาพ ส่งผลให้สังคมไทยสุขสงบต่อไปอย่างยั่งยืน จึงสนใจศึกษารูปแบบการพัฒนาสมรรถนะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา โดยมุ่งหวังว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาพระสอนศีลธรรม และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างจริงจังและเป็นรูปธรรม ต่อการพัฒนารูปแบบการพัฒนาพระสอนศีลธรรม ตลอดจนคุณลักษณะและกระบวนการสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนพื้นฐานพุทธธรรมในโรงเรียน

ดังนั้น ยุทธศาสตร์การสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา จะต้องเริ่มที่เด็กและเยาวชนโรงเรียนเป็นสถาบันสำคัญในการปลูกฝัง ฝึกฝนเด็กและเยาวชนให้รู้จักและคุ้นเคยกับพื้นฐานการมีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ซึ่งมีความสำคัญยิ่งในการพัฒนาชาติบ้านเมืองในอนาคต ดังนั้น โรงเรียนต้องตระหนักถึงการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างให้เด็กมีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยบูรณาการนโยบายในหลักสูตรผ่านกิจกรรมการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง โดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนและจัดกิจกรรมที่เป็นการปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีอย่างต่อเนื่อง โดยใช้หลักธรรมและแนวทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้และการพัฒนาระดับมัธยมศึกษา

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการ จิตสำนึก การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะ และยุทธศาสตร์การเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนพื้นฐานพุทธธรรมของภาคการศึกษาและพระสอนศีลธรรม

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 1) ศึกษากระบวนการเสริมสร้างเยาวชนให้เป็นพลเมืองดีของพระสอนศีลธรรมในสังคมไทยเป็นอย่างไร
- 2) การเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นอย่างไร
- 3) การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นอย่างไร
- 4) ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนพื้นฐานพุทธธรรมของภาคการศึกษาและพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีอะไรบ้าง

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

คณะผู้วิจัย ได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของการศึกษาตามลำดับ ดังนี้ เขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร, เขตพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, เขตพื้นที่จังหวัดขอนแก่น, เขตพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี และเขตพื้นที่จังหวัดแพร่และลำปาง

ทบทวนวรรณกรรม

สมสุข นิธิอุทัย (Somsook Nithi-Uthai, 2011) วิจัยเรื่อง “การพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ ศึกษาความหมายพฤติกรรมเยาวชนตามแนวพุทธตามการกระทำ พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเยาวชนมาจากต้นเหตุ มีเป้าหมายพัฒนาเยาวชน 3 ชั้นคือ 1) เป้าหมายปัจจุบัน 2) เป้าหมายอนาคต 3) เป้าหมายขั้นสูงสุด จุดเริ่มต้นการพัฒนาเยาวชนแนวพุทธ คือ สัมมาทิฐิ การส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเยาวชนคือ หลักไตรสิกขา สถาบันทางสังคมเป็น ประโตโฆสะ ช่วยส่งเสริมการพัฒนาแนวพุทธสำหรับการพัฒนาเยาวชนในสังคมไทย ศึกษาพฤติกรรมเยาวชนที่สามารถวัดได้ เป้าหมายของการพัฒนาครอบคลุม 4 ด้าน คือ 1) ไม่เบียดเบียนตนเอง 2) ไม่เบียดเบียนผู้อื่น 3) รับผิดชอบต่อหน้าที่ 4) พัฒนาตนเองและช่วยพัฒนาผู้อื่นและสังคม สาเหตุของพฤติกรรมไม่พึงประสงค์มาจากครอบครัว เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเยาวชน คือการมีทัศนคติที่ดี ส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการพัฒนาเยาวชน ได้แก่ การพัฒนาวินัย การพัฒนาปัญญาเชิงอารมณ์ การพัฒนาความสามารถในการคิด บทบาทของสถาบันทางสังคมมีส่วนในการอบรมสั่งสอนขัดเกลา และเป็นแบบอย่างให้แก่เยาวชน เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ การพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ ในเรื่องความหมาย สาเหตุของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ จุดเริ่มต้นของการพัฒนา เป้าหมายของการพัฒนา การส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และบทบาทของสถาบันทางสังคม ในการส่งเสริมการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (The Secretariat of the Council of Education, 2016) รายงานวิจัยเพื่อจัดทำ “ข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง” ผลการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองมีคุณภาพควรกำหนดนโยบายการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง โดยให้ครู ผู้บริหาร ผู้เรียน ครอบครัว ชุมชน ภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สื่อมวลชน สื่อเทคโนโลยี และสถาบันสังคมอื่น ๆ มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ ผู้สนับสนุนการเรียนรู้ และผู้ติดตามตรวจสอบการเรียนรู้ ส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานศึกษา ส่งเสริมกิจกรรมและให้ความรู้แก่ครอบครัว/พ่อแม่ผู้ปกครองให้เป็นครอบครัวที่เป็นต้นแบบในการดำรงชีวิตในวิถีประชาธิปไตยซึ่งจะเป็นผู้สร้างเยาวชนของชาติให้เป็นพลเมืองที่ดี อีกทั้งยังต้องส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมของสมาชิกในชุมชนให้เกิดความตระหนักและรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมที่ดำรงอยู่

พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์ และคณะ (Poonsrap Ketveerapong et al., 2017) วิจัยเรื่อง “แนวคิดและรูปแบบการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า มีแนวคิดมาจากการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีแนวทางการจัดการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการพหุปัญญา การจัดการเรียนรู้แบบประสบการณ์และเน้นการปฏิบัติ โดยผ่านหลักสูตรสู่ผู้เรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระผ่านกิจกรรมเสริมหลักสูตร โครงการต่าง ๆ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นเพื่อเสริมสร้างทักษะเชิงสังคม สำหรับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตรวจสอบตราเนื้อหาซึ่งครอบคลุมทั้งความรู้ในความเป็น

พลเมืองของสังคม ทักษะปฏิบัติ คุณธรรมและจริยธรรม ตลอดจนประยุกต์หลักธรรมเข้ากับกระบวนการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมือง

จรรยาตรี มาติลโกวิท และคณะ (Charoonsri Madiloggovit et al., (2007) ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ศึกษาเฉพาะกรณีสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร เครือรัฐออสเตรเลีย และสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ผลการศึกษา พบว่า 1. การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยใน 4 ประเทศ มีสถาบันการศึกษาเป็นแกนหลักในการจัดการศึกษาและมีการร่วมมือระหว่างองค์กร/สถาบันต่าง ๆ มีเป้าหมายเพื่อสร้างพลเมืองที่มีคุณลักษณะเฉพาะในระบอบประชาธิปไตย เน้นหาเน้นแนวคิดประชาธิปไตยพื้นฐาน และเนื้อหาที่เป็นประเด็นร่วมสมัยแนวทาง/วิธีดำเนินการของการจัดการศึกษามีการจัดรายวิชาไว้ในหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐานจัดเป็นรายวิชาเดี่ยวและบูรณาการกับรายวิชาอื่นจัดกิจกรรมนอกหลักสูตรเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยจัดเอกสารประกอบหลักสูตรแจกจ่ายให้ทุกโรงเรียนจัดแหล่งเรียนรู้สำหรับครูและพัฒนาครูผู้สอนเน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เน้นการเรียนรู้แบบผสมผสาน ร่วมมือระหว่างองค์กร/สถาบันทั้งในและนอกประเทศ การประเมินผลมีการประเมินตามช่วงชั้นเป็นระยะ ประเมินโดยโรงเรียนและองค์กรกลาง

2. คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย ที่พึงประสงค์ของคนไทย มี 3 ด้าน คือ (1) คุณลักษณะด้านทักษะส่วนบุคคล (2) คุณลักษณะด้านการอยู่ร่วมกันในสังคมไม่ใช้ความรุนแรง และ (3) คุณลักษณะด้านความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย (Charoonsri Madiloggovit et al., 2007) จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นว่านโยบายทางการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธของหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี สามารถนำมาเสนอเป็นยุทธศาสตร์การเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนฐานพุทธธรรมของภาคการศึกษาและพระสอนศีลธรรม เพื่อขยายผลการศึกษาไปสู่คณะสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา และนำยุทธศาสตร์ดังกล่าวไปเป็นทิศทางในการพัฒนาเยาวชน เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนพื้นฐานพุทธธรรมต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับพระสอนศีลธรรม คุณลักษณะและกระบวนการสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนพื้นฐานพุทธธรรม จากหนังสือ ตำราและเอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึง การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนพื้นฐานพุทธธรรม ในระดับนโยบาย ประชาชน ชุมชน องค์กร/สถาบันการศึกษา

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) การวิจัยเป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึก จำนวน 28 รูป/คน โดยใช้การเลือกจากกลุ่มเป้าหมายที่มีคุณสมบัติ ดังนี้ เป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับครูพระสอนศีลธรรม ผู้บริหารโรงเรียน องค์กร ชุมชน นักวิชาการครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ในการทำงานด้านการสอนศีลธรรมอย่างน้อย 5 ปี โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่ 1) การสัมภาษณ์ 2) การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และใช้แบบสอบถามไปทดลองเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายของประเทศไทยที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมาย ก่อนนำไปใช้จริง

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามในรอบที่ 2 ทำการวิเคราะห์หาค่ามัธยฐาน ฐานนิยม และพิสัยระหว่าง ควอไทล์ เป็นรายข้อมาสร้างเป็นแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลในรอบที่ 3 และนำคำตอบในแบบสอบถามรอบที่ 3 มาวิเคราะห์หาค่ามัธยฐาน ฐานนิยม ค่าความแตกต่างระหว่างฐานนิยมกับมัธยฐานและพิสัยระหว่างควอไทล์ จากนั้นนำข้อมูลที่วิเคราะห์ได้มาพิจารณาทิศทางของแนวโน้มที่เป็นภาพอนาคตต่อไป การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวม มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของพระสอนศีลธรรม คุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี และคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีตามทัศนะของพระสอนศีลธรรม จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า กระบวนการเสริมสร้างเยาวชนโดยใช้หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ขับเคลื่อน ได้แก่ (1) เสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิต (2) ปลุกฝังคุณธรรมจริยธรรม (3) ให้เรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (4) พัฒนาจิตสำนึกที่ดีเพื่อพัฒนาตนและสังคม ได้รูปแบบกระบวนการเสริมสร้างเยาวชนให้เป็นพลเมืองดี ได้แก่ (1) ภายปัญญา คือความเคารพกติกา (2) จิตปัญญา คือความเคารพสิทธิผู้อื่น (3) สัมมาปัญญา คือความรับผิดชอบต่อสังคม

ตารางที่ 1 แสดงระดับความคิดเห็นกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของพระสอนศีลธรรม

กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึก	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับความคิดเห็น
คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีตามทัศนะของพระสอนศีลธรรม	3.79	0.518	มาก
กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของพระสอนศีลธรรม	4.08	0.508	มาก
คุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี	3.98	0.950	มาก
ภาพรวม		0.526	มาก

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ด้านทักษะทางสังคมอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ด้านความรู้ ด้านร่างกาย และด้านจิตใจ คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก หลักพุทธธรรมที่ใช้เสริมสร้างจิตสำนึกเยาวชนเป็นพลเมืองดีของพระสอนศีลธรรม คือ อิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา

ตารางที่ 2 แสดงระดับความคิดเห็นกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของพระสอนศีลธรรม

กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึก	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับความคิดเห็น
ด้านความรู้ ด้านร่างกาย และด้านจิตใจ	3.66	0.496	มาก
ด้านทักษะทางสังคม	3.89	0.662	มาก
คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรม	3.48	0.616	มาก
ภาพรวม	3.67	0.514	มาก

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า (1) ด้านคุณลักษณะครูผู้สอน จะต้องมีความรู้คู่คุณธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี มีทักษะการสอน บุคลิกภาพดี พูดจาไพเราะ อารมณ์ดี รอบรู้เรื่องไอที ใช้สื่อการสอนได้ดี จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีความรับผิดชอบต่อนตนเอง ต่อวิชาชีพ และต่อสังคม (2) ด้านคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน ต้องเป็นคนเก่ง มีจิตสาธารณะ เป็นคนดีมีคุณธรรม รู้จักกาลเทศะ สัมมาคารวะต่อผู้มีพระคุณ (3) ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี (4) ด้านการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี คือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา ด้วยหลักพุทธธรรม ได้แก่ ศิล 5 สังคหวัตถุ 4 และพรหมวิหาร 4

วัตถุประสงค์ที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า (1) นโยบายทางด้านการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนแนวพุทธ ดำเนินการตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 และแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) โดยนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในรูปแบบโครงการต่าง ๆ เป็นโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนสีขาว โครงการเศรษฐกิจพอเพียง โดยนำค่านิยม 12 ประการมาใช้ในโรงเรียนคุณธรรมและมีโรงเรียนต้นแบบ (2) การวิเคราะห์และเสนอยุทธศาสตร์การเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีแนวพุทธ โดยการฝึกฝนให้มีพื้นฐานจิตใจที่ดี กำหนดนโยบายหลักสู่การปฏิบัติการปฏิบัติ โดยนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการเรียนรู้และพัฒนาตามรูปแบบและอาศัยยุทธศาสตร์ ได้แก่ การสร้างองค์ความรู้เพื่อพัฒนาจิตสำนึก และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทั้งหมด โดยเรียงลำดับมากไปหาน้อย ได้แก่ กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของพระสอนศีลธรรม คุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี และคุณลักษณะพลเมืองดีตามทัศนะของพระสอนศีลธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ทรงวิทย์ แก้วศรี (Songwit Kaewsri, 2007) เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า” ผลการวิจัยพบว่า หลักการบริหารสมัยใหม่ตามรูปแบบการบริหารเชิงยุทธวิธีสอดคล้องกับวิธีการของพระพุทธเจ้าทรงใช้แล้วทั้งสิ้น พุทธวิธีการบริหารเป็นวิธีปฏิบัติได้จริง เรียบง่ายกระชับรัดกุม ตรงประเด็น สามารถจัดการแก้ปัญหาการบริหารได้ทุกอย่างได้อย่างได้ผล มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะกระบวนการความคิดของพระพุทธองค์เป็นระบบและสมเหตุสมผลจากสมมุติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย มีหลักฐานตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่า

1) พระพุทธเจ้าทรงประกาศศาสนาด้วยพระปริชาสามารถและพระพุทธคุณโลบายอันลึกซึ้ง เมื่อเทียบเคียงกับทฤษฎีการบริหารตะวันตกมีความสอดคล้องกัน แต่พระพุทธวิธีมีประสิทธิภาพอย่างสูงสุดด้วย

2) ตามหลักการวิเคราะห์ SWOT Analysis) ของตะวันตก แยกการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมเป็น 2 ส่วน คือการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก เพื่อหาโอกาสและภัยอันตราย และการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน เพื่อหาจุดแข็งและจุดอ่อน ส่วนพระพุทธเจ้าทรงวิเคราะห์โดยรวมทุกสภาพแวดล้อม จนสามารถนำพระพุทธศาสนาประดิษฐานได้มั่นคงภายในเวลาเพียง 4 ปี

3) กระบวนการคิดทางตะวันตกคิดตั้งทฤษฎีจากปัญญาคือความรู้ 2 ประการ คือ จินตามยปัญญาและสุตมยปัญญา เป็นการตั้งสมมุติฐานแล้วคิดหาวิธีการไปสู่เป้าหมาย โดยคาดคะเนว่าต้องเป็นตามนั้นซึ่งอาจไม่แน่นอน

แต่พระพุทธเจ้าทรงคิดค้นทฤษฎีจาก ภาวนามยปัญญา ผ่านการทดลองปฏิบัติจนเห็นผลแล้วจึงทรงนำมาประมวลสรุปเป็นทฤษฎี ทางตะวันตกคิดทฤษฎี (Theory) แต่พระพุทธเจ้าทรงคิดค้น “ทฤษฎีบท” (Theorem)

4) ยุทธวิธีการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้าทุกชั้นตอนสามารถนำหลักธรรมมาใช้ควบคู่กันอย่างกลมกลืน คือ การคิด ใช้โยนิโสมนสิการ การตัดสินใจ ใช้ปริญา 3 อธิษฐานธรรม 4 และปปัญจธรรม 3 การวางแผน ใช้โกศล 3 และสัมมปปธาน 4 การบริหาร ใช้อิทธิบาท 4 พละ 4 และทิวฐธัมมิกัตถสังวัตตนิทธรรม 4 ภาวะผู้นำ ใช้อัตตหิตสมบัติ พรหิตปฏิบัติ และยุทธการแบบทหารมืออาชีพ (โยธาชีวสูตร)

5) ยุทธวิธีของพระพุทธเจ้าสามารถบูรณาการกับการดำเนินงานในองค์การต่าง ๆ ได้เป็น 3 รูปแบบคือ “แบบตรีกรรม” “แบบจตุราริยสัง” และ “แบบรัตนตรัย” แต่ละแบบแสดงให้เห็นวิธีการและขั้นตอนอย่างชัดเจน สุดท้ายได้แสดงตัวอย่างการบูรณาการยุทธวิธีแบบพุทธวิธี นำมาใช้กับห้องสมุดและสถาบันวิทยบริการ ‘แบบรัตนตรัย’ ในฐานะเป็น “องค์ความรู้ใหม่” (Songwit Kaewsri, 2007)

รูปแบบการเสริมสร้างเยาวชนให้เป็นพลเมืองดีของพระสอนศีลธรรมในสังคมไทย มี 4 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ระยะดำเนินการ ขั้นที่ 2 ระยะเริ่มจัดกิจกรรมในโรงเรียน ขั้นที่ 3 พัฒนานวัตกรรม สื่อการเรียนการสอน ขั้นที่ 4 ขั้นบูรณาการกิจกรรมกับหลักพุทธธรรม สอดคล้องกับ บุญหนา จิมาณัง และฤดี แสงเดือนฉาย (Boonna Jimanang and Ruedee Saengdeunchay, 2008) ได้วิจัยเรื่อง “การประเมินประสิทธิภาพการสอนของพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษาเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 9” ผลการวิจัย พบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างให้ความเห็นว่าพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษามีประสิทธิภาพการสอนอยู่ในระดับดี เมื่อเปรียบเทียบกับประสิทธิภาพการสอนของพระสอนศีลธรรมกับตัวแปรอิสระ พบว่า พระสอนศีลธรรมที่มีอายุต่างกัน มีวุฒิการศึกษาแผนกธรรมต่างกัน มีวุฒิการศึกษาแผนกบาลีต่างกัน มีประสิทธิภาพการสอนศีลธรรมต่างกัน สำหรับความพึงพอใจต่อพฤติกรรมนักเรียน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อพฤติกรรมนักเรียนหลังจากมีพระสอนศีลธรรมอยู่ในระดับดี ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการสอนศีลธรรม พบว่า ระยะเวลาที่สอน ระดับความพึงพอใจต่อพฤติกรรมของนักเรียน จำนวนชั่วโมงสอน จำนวนนักเรียนมีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการสอนในเชิงบวก

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ด้านทักษะทางสังคมอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ด้านความรู้ ด้านร่างกาย และด้านจิตใจ คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก หลักพุทธธรรมที่ใช้เสริมสร้างจิตสำนึกพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมคือ อิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า (1) ด้านคุณลักษณะครูผู้สอนจะต้องมีความรู้คุณธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี มีทักษะการสอน บุคลิกภาพดี พูดจาไพเราะอารมณ์ดี รอบรู้เรื่องไอที ใช้สื่อการสอนได้ดี จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อวิชาชีพและต่อสังคม (2) ด้านคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน ต้องเป็นคนเก่ง มีจิตสาธารณะ เป็นคนดีมีคุณธรรม รู้จักกาลเทศะ สัมมาคารวะต่อผู้มีพระคุณ (3) ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี (4) ด้านการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา ด้วยหลักพุทธธรรม ได้แก่ ศีล 5 สังคหวัตถุ 4 และพรหมวิหาร 4 ด้านคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน พบว่า มีการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ แสดงให้เห็นว่าครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจะต้องแสวงหาองค์ความรู้ทางโลกและทางธรรมให้มากเพื่อถ่ายทอดแก่ผู้เรียน รองลงมาคือความสามารถนำหลักธรรมมาพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน นอกจากความรู้ทางโลกแล้ว

จำเป็นต้องเรียนรู้ฝึกฝนให้เชี่ยวชาญในการสอนศีลธรรมด้วย เพื่อให้เยาวชนเป็นพลเมืองดี ส่วนด้านคุณสมบัติมีความสามารถในการใช้สื่อเทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ฤวิภาติ บุรีกุล (Tawilawadee Burikul, 2012) พบว่า คุณสมบัตินี้การเป็นเมืองดี 5 ประการ คือ 1) การทำงานแบบสุจริต 2) การมีความภูมิใจในความเป็นไทย 3) การไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง 4) การเต็มใจที่จะเสียภาษี 5) การปฏิบัติตามกฎหมาย ส่วนรองลงมาคือเผยแพร่ อบรมบุคคลในชุมชนให้มีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตามยังมีความคิดเห็นที่มีการบันทึกผลการนิเทศเกี่ยวกับผลการเสริมสร้างจิตสำนึกหลังดำเนินกิจกรรมทุกครั้ง ทำให้มีข้อมูลเพื่อใช้เป็นฐานการพัฒนาในระดับต่อไป เป็นการทบทวนผลตามกระบวนการ PDCA ด้านคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน พบว่า การเคารพสิทธิของผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเสื่อมเสียชื่อเสียง รองลงมาคือ การเคารพและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ การยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของสังคม ปฏิบัติตามกฎหมาย ตลอดจนรับฟังความคิดเห็นผู้อื่นด้วยความตั้งใจ ไตร่ตรอง การร่วมกันคิด ร่วมกันทำงานด้วยความเต็มใจ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 4 พบว่า (1) นโยบายการศึกษาและทิศทางในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ มีนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัดเน้นให้เยาวชนเป็นคนมีความรู้คู่คุณธรรม เป็นคนดีและคนเก่ง สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 และแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) พร้อมกับนำหลักพุทธธรรมมาใช้กับโรงเรียนหรือสถานศึกษาในรูปแบบโครงการต่าง ๆ นโยบายในการเสริมสร้างจิตสำนึกเยาวชน ควรยึดนโยบายที่กำหนดคุณลักษณะเยาวชนในหลักสูตรแต่ละหลักสูตรตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ พร้อมทั้งควรยึดหลักคุณธรรม 12 ประการ และคุณธรรมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา ประกอบด้วย ศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม คือ มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง มีระเบียบวินัย มีความซื่อสัตย์ มีความเสียสละ มีความอดทน เกิดความรักสามัคคีในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งจริยธรรมเป็นรากฐานสำคัญแห่งความเจริญรุ่งเรือง ความมั่นคง ความสงบสุขของปัจเจกชน สังคมและประเทศชาติ รัฐควรส่งเสริมประชาชนให้มีจริยธรรมเป็นอันดับแรก เพื่อเป็นแกนกลางการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง การปกครอง รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาทำได้หลายรูปแบบ โดยผ่านเนื้อหาสาระในหลักสูตรหรือกิจกรรมการเรียนการสอน โดยการนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการกับการจัดการเรียนรู้ด้านการเป็นพลเมืองที่ดี คือ 1) เจตคติที่ดี 2) วิชาความรู้ 3) ธรรมะ 4) กิจกรรม โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ซึ่งถือเป็นพื้นฐานการเรียนรู้ที่เป็นสากล ได้แก่ ศิล สมาธิ และปัญญา เมื่อเยาวชนเกิดจิตสำนึกพลเมืองดีแล้วจะส่งผลให้มีคุณลักษณะเป็นพลเมืองดี คือ คารวธรรม สามัคคีธรรม ปัญญาธรรม (Wasin Inthasara, 1998)

(2) วิเคราะห์และเสนอยุทธศาสตร์การเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธ โรงเรียน/หน่วยงานและผู้เกี่ยวข้องต้องร่วมกันวิเคราะห์ว่าคุณธรรมข้อใดที่ควรกำหนดเป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนา โดยร่วมมือกันขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง ต้องรู้จักการบูรณาการนโยบายหน่วยงานต้นสังกัด ทรัพยากรแหล่งเรียนรู้ หลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอนไปสู่แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม บูรณาการเชื่อมโยงกับทุกกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยยึดแนวทางตามหลักพุทธธรรม ตลอดจนจนวิเคราะห์บทบาทและคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรม กระบวนการสร้างจิตสำนึก และคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี

สรุปผล

สรุปโดยรวมของเนื้อหา พระสอนศีลธรรม เกิดขึ้นมาจากบทบาทสำคัญของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา คือการสั่งสอน เพื่อให้เป็นประโยชน์และความสุขแก่ชาวโลกให้ยึดหลักพุทธธรรมธรรมในการดำเนินชีวิต ทำให้คนเป็นคนดีของสังคมและประเทศชาติ เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

คุณสมบัติของพระสอนศีลธรรม ต้องเป็นผู้มีความรู้เข้าใจการเขียนแผนการจัดการจัดการเรียนรู้อย่างสอดคล้องกับหลักสูตร นำหลักธรรมมาใช้พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เลือกรูปแบบการวัด ประเมินผลตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ ใช้สื่อเทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้ วางตนเหมาะสมกับสมณะสาธิต แสวงหาความรู้ใหม่ทันสมัยอยู่เสมอ มีความสัมพันธ์และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของพระสอนศีลธรรม คือกระบวนการกำหนดแนวทางปรับปรุงเทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้อย่างสอดคล้องกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการเผยแพร่ อบรมผู้เรียน บุคคลในชุมชนให้มีจิตสำนึก โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี จัดทำแบบประเมินการวัดและประเมินการเรียนรู้ มอบหมายงานเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในชั้นเรียน วิเคราะห์มาตรฐานและข้อบ่งชี้ในสาระการเรียนรู้ จัดกิจกรรมการเรียนรู้เสริมสร้างจิตสำนึกให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง จัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

คุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมซึ่งทำหน้าที่สอนในโรงเรียน จะต้องมีความพร้อมทั้งด้านวิทยุคุณ คุณวุฒิ และคุณธรรม มีองค์ความรู้ทางธรรมและทางโลก ใช้ภาษาที่เหมาะสมทันสมัย ประยุกต์การศึกษาด้วยพุทธศาสตร์ กระบวนการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนพื้นฐานพุทธธรรม หากมีพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมากขึ้นจะช่วยพัฒนาเยาวชนเป็นพลเมืองดีมากขึ้น เป็นสังคมสันติสุข แม้จะมีข้อจำกัดเรื่องงบประมาณค่าตอบแทนครู พระสอนศีลธรรมเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงาน แต่หากคิดว่าอุปสรรคเป็นโอกาส การสร้างและการพัฒนาเครือข่ายทางการศึกษาของพระสอนศีลธรรม เป็นช่องทางหนึ่งที่จะทำให้ครูพระสอนศีลธรรมมีบทบาทต่อสังคมในทางการศึกษามากขึ้น การมีเครือข่ายช่วยส่งเสริมการจัดการเรียนการสอน เทคนิควิธีการสอน การใช้สื่อประกอบการสอนทันสมัยจะทำให้ครูพระสอนศีลธรรมมีศักยภาพการสอนสูงขึ้น ช่วยให้เยาวชนมีความรู้เป็นการเพิ่มปัญญาให้สังคมและประเทศ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า กระบวนการเสริมสร้างเยาวชนโดยใช้หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ขับเคลื่อน ได้แก่ (1) เสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิต (2) ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม (3) ให้เรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (4) พัฒนาจิตสำนึกที่ดีเพื่อพัฒนาตนและสังคม

ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้ ได้รูปแบบกระบวนการเสริมสร้างเยาวชนให้เป็นพลเมืองดี ได้แก่ (1) ภายปัญญา คือความเคารพกติกา (2) จิตปัญญา คือความเคารพสิทธิผู้อื่น (3) สัมมาปัญญา คือความรับผิดชอบต่อสังคม

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า หลักพุทธธรรมที่ใช้เสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีคือ อิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา

ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้ รูปแบบกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีคือ (1) ทักษะบุคคล (ความตระหนักรู้ เห็นคุณค่าในตนเอง) (2) การมีส่วนร่วมชุมชนและสังคม (3) ความรู้ความเข้าใจประชาธิปไตยนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการทำงานได้ถูกต้องและเหมาะสม

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี คือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา ด้วยหลักพุทธธรรม ได้แก่ ศีล 5 สังฆวัตต 4 และพรหมวิหาร 4

ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้ การจัดการเรียนรู้เสริมความเป็นพลเมืองดีโดยบูรณาการจากนโยบาย หลักสูตร ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 4 พบว่า การพัฒนาเยาวชนโดยนำหลักไตรสิกขา พรหมวิหาร 4 ฆราวาสธรรม

ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้ (1) สร้างองค์ความรู้ (2) พัฒนาระบบการสร้างจิตสำนึก (3) สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง

ข้อเสนอในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่อง 1) พระสอนศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรมและความสามารถพัฒนาการศึกษาตามหลักพุทธธรรมในโลกยุคดิจิทัล

2) พระสอนศีลธรรม รูปแบบการเผยแพร่หลักพุทธธรรมโดยสื่อ และนวัตกรรมการเรียนรู้การสอนในสมัยไทยแลนด์ 4.0

องค์ความรู้ใหม่

ยุทธศาสตร์	กลยุทธ์	แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม
ยุทธศาสตร์ที่ 1 การสร้างองค์ความรู้เพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมือง	กลยุทธ์ 1 ส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาองค์ความรู้ของครูผู้สอน	1. โครงการอบรมพัฒนาศักยภาพและ ประสิทธิภาพบุคลากรด้านการเรียนการสอนในการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธอย่างมีประสิทธิภาพ 2. กิจกรรมส่งเสริมการทำวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ด้านการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง 3. โครงการครุต้นแบบด้านการจัดการเรียนรู้และนวัตกรรมการเรียนรู้ด้านการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง
	กลยุทธ์ 2 ส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาองค์ความรู้ของผู้เรียน	1. กิจกรรมการเรียนการสอนทั้งใน และนอกห้องเรียนโดยเน้นการปลูกฝังผู้เรียนด้านคุณธรรม จริยธรรม ตามค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ 2. โครงการพัฒนาสื่อการเรียนรู้และแหล่งนวัตกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองสำหรับผู้เรียนทุกช่วงวัย 3. โครงการบรรยายธรรม และตอบปัญหาธรรม 4. โครงการค่ายคุณธรรมและการปฏิบัติธรรม

ยุทธศาสตร์	กลยุทธ์	แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม
ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนากระบวนการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง	กลยุทธ์ 1. ปรับปรุงหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติให้เกิดประสิทธิภาพ	<ol style="list-style-type: none"> กิจกรรมปรับปรุงหลักสูตรโดยการมีส่วนร่วมในการดำเนินการระหว่าง สถานศึกษา วัด ชุมชน บ้าน หน่วยงานภาครัฐ โครงการพัฒนาหลักสูตรและองค์ความรู้ใหม่ที่สัมพันธ์กับชีวิตและการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง
	กลยุทธ์ 2. พัฒนาระบบ การจัดการเรียนรู้เพื่อการเสริม สร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี	<ol style="list-style-type: none"> กิจกรรมการเรียนการสอนเน้นกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการเรียนที่เน้นการบริการ (Service Learning) โดยให้ทุกภาคส่วนเช่น ครอบครัว ชุมชน วัด องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน มีส่วนร่วมโดยการเชื่อมโยงวิถีการใช้ชีวิตในการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีอย่างต่อเนื่อง โครงการพัฒนาระบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการคุณภาพชีวิตและคุณธรรม เช่น กิจกรรมรดน้ำดำหัว ผู้สูงอายุ และผู้มีพระคุณ เป็นต้น กิจกรรมสนับสนุนการใช้สื่อการเรียนการสอน และนวัตกรรมมาช่วยสอน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้การเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธได้อย่างมีประสิทธิภาพ กิจกรรมพัฒนาระบบการวัดและประเมินผล ให้สามารถพัฒนาและประเมินผลผู้เรียนให้มีคุณภาพตามศักยภาพเป็นรายบุคคล และเชิงประจักษ์ กิจกรรมการพัฒนาระบบการนิเทศ ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล เพื่อการบริหารจัดการในการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธที่มีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักธรรมาภิบาล โครงการชวนเด็กเข้าวัด อบรมศีลธรรม ประเพณี วัฒนธรรม โครงการสร้างเสริมให้ครอบครัวอบอุ่น โครงการแข่งขันกีฬาต้านยาเสพติด
ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง	กลยุทธ์ที่ 1 สร้างเครือข่ายและการบริหารเครือข่ายอย่างการมีส่วนร่วม	<ol style="list-style-type: none"> กิจกรรมการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับองค์ความรู้ และเทคนิคกระบวนการในการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธระหว่างสถานศึกษาด้วยกัน ซึ่งทำให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ขึ้น กิจกรรมส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ โดยการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ กิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการระหว่างสถานศึกษา วัด ชุมชน บ้าน หน่วยงานภาครัฐ โครงการสร้างโรงเรียนต้นแบบด้านคุณธรรม โครงการส่งเสริมการทำงานระบบ เครือข่ายเพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ และนวัตกรรมการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย

จากยุทธศาสตร์ และแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ ส่งผลให้การพัฒนาเยาวชนที่ประสบความสำเร็จสามารถที่จะพัฒนาเยาวชนให้มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดียิ่งขึ้น และเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ได้แก่

1. เป้าหมายในปัจจุบัน เป็นจุดหมายขั้นแรกของเยาวชน เป็นพฤติกรรมที่ดำเนินไปอย่างชอบธรรม การปฏิบัติตัวอย่างถูกต้อง พฤติกรรมกระทำจะต้องทำตนและผู้คนที่เกี่ยวข้องให้มีความสุขอย่างร่วมกันด้วยดีปฏิบัติหน้าที่ต่อกันอย่างถูกต้องในระหว่างบุคคลเพื่อความสุขร่วมกัน

2. เป้าหมายในอนาคต เกี่ยวกับพฤติกรรมที่เยาวชนจะแสดงออกในด้านคุณค่าของชีวิต เป็นจุดหมายขั้นสูงขึ้นไปกว่าเป้าหมายระดับแรก เป็นเป้าหมายอันเป็นหลักประกันชีวิตเมื่อละโลกนี้ไป เกิดความเจริญงอกงามแห่งชีวิตจิตใจ ที่ก้าวหน้าเติบโตใหญ่ขึ้นด้วยคุณธรรมความใฝ่ใจในทางศีลธรรม ในเรื่องบุญเรื่องกุศล ในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม เป็นพฤติกรรมที่อาศัยศรัทธาความเสียสละ การมีความมั่นใจในคุณธรรม มีความสงบสุขทางจิตใจ พฤติกรรมที่รู้จักปฏิบัติ หันมาให้คุณค่าแก่คุณธรรมดีงาม รู้จักทำการด้วยความใฝ่ธรรม รักความดีงาม รักคุณภาพของชีวิตและความเจริญงอกงามของจิตใจ

3. ที่เป็นสาระที่แท้จริงของพฤติกรรมชีวิตมนุษย์ โดยรวมคือการอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

References

- Burikul, T. et al. (2012). *Citizenship in Thailand*. King Prajadhipok's Institute: Publications The 13th meeting March 22-24, 2012, 1-32.
- Jimanang, B., & Saengdeunchay, R. (2008). *Evaluation of Teaching Efficiency of Moral Teachings in Educational Institutes, Sangha Region 9*, Research Report. Khon Kaen: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus.
- Inthasara, W. (1998). *Buddhist ethics*. Bangkok: Thongkwo printing house.
- Kaewsri, S. (2007). *An Analytical Study of the Buddha's Strategy in the Propagation of Buddhism*. Doctor of Thesis, Ph.D. Buddhism Program Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Ketveerapong, P. et al. (2017). A Study of Concept and Learning Form to Citizen Ship Based on Buddhism, *Journal of Graduate Studies Review, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phrae Campus*, 3(1).
- Madiloggovit, C. et al. (2007). *Lifelong education management to promote democracy*. Bangkok: Faculty of Education, Chulalongkorn University.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University, (1996). *The Tripitaka Thai Language*, Mahachulalongkornrajavidyalaya (ed.), Book 4, Book 11. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Printing House.

Nithi-Uthai, S. (2011). *The Development of the Youths According to The Buddhist Way in Thai societies*. Master of Arts (Buddhist Studies). Graduate school, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

The Secretariat of the Council of Education, (2016). *Research report for making policy proposals for educational development for citizenship*. Bangkok: Chili Wan Graphic Company.

Training Division, Planning Division, Department of Religious Affairs, (1997). *On the subject of clergy and religion*. Bangkok: Printing house, Department of Religious Affairs.